

JAARVERSLAG 2021 EN 2022*

Stichting Stolpersteine Nijmegen wil Stolpersteine plaatsen voor in de Tweede Wereldoorlog vervolgde en vermoorde Joden en andere Nijmegenaren die slachtoffer zijn geworden van het naziregime. De Stolpersteine worden gelegd in het plaveisel voor de huizen waar ze voor het laatst hebben gewoond of gewerkt.

Voor de Tweede Wereldoorlog woonden er ongeveer 500 Joden in Nijmegen. In de oorlogsjaren werd er systematisch jacht gemaakt op Joden en werden de meesten weggevoerd naar concentratiekampen. In totaal zijn er meer dan 450 Nijmeegse Joden in vernietigingskampen omgekomen.

Stolpersteine oftewel Struikelstenen zijn klinkers van 10 x 10 x 10 centimeter die aan de bovenkant bedekt zijn met een messing plaatje. Ze zijn bedoeld als herinnering aan vervolgde en vermoorde Joden en andere Nijmegenaren die slachtoffer geworden zijn van het naziregime. De Stolperstein wordt voor het huis waar het slachtoffer voor het laatst woonde of werkte in het plaveisel gelegd. Wanneer het pand niet meer bestaat, wordt op basis van kadastrale gegevens de Stolperstein op een passende plek in de omgeving van het voormalig woonhuis geplaatst.

In het messing plaatje worden de gegevens van het slachtoffer gestanst. De tekst begint met HIER WOONDE. De Stolperstein vermeldt de naam van het slachtoffer en verder ook het geboortejaar, de datum van wegvoering, de datum van overlijden, de naam van het kamp waar het slachtoffer vermoord is of de plaats waar het slachtoffer gefusilleerd is. Om de tekst op de stenen te kunnen lezen, dient men zich voorover te buigen — een klein eerbetoon aan het weggevoerde en vermoorde slachtoffer.

De Duitse kunstenaar Gunter Demnig is bedenker van het Kunst- und Erinnerungsprojekt Stolpersteine, een over geheel Europa verspreid monument voor de slachtoffers van het nationaalsocialisme.

Voor zover de kennis nu reikt, telt Nijmegen meer dan 450 slachtoffers van het naziregime. Het (laten) maken van 450 Stolpersteine komt neer op een bedrag van € 67.500. Daar komen nog de kosten voor de plaatsing van de Stolpersteine en de organisatiekosten bij. Een aanzienlijk bedrag. Bij het aanvragen van subsidies en fondsen is het vaak een vereiste dat de aanvrager een rechtspersoon is. Daarom is de Werkgroep Stolpersteine Nijmegen in de loop van 2021 getransformeerd in de Stichting Stolpersteine Nijmegen.

info@stolpersteine-nijmegen.nl

www.Stolpersteine-Nijmegen.nl

KvK 83770054 • IBAN NL88 TRIO 0320 4053 62

Oprichting en doel

De Stichting Stolpersteine Nijmegen (SSN) is opgericht op 25 augustus 2021.

Het doel van SSN is drieledig:

- a. het (doen) plaatsen van Stolpersteine voor het laatste woon- of werkadres van in de Tweede Wereldoorlog vermoorde en vervolgte Joden en andere Nijmegenaren die slachtoffer geworden zijn van het naziregime;
- b. het bevorderen van de Joodse herinneringscultuur in Nijmegen, uit respect voor de slachtoffers;
- c. het bevorderen van onderzoek en educatie ten behoeve van de bewustwording van de lotgevallen van de Joden en andere slachtoffers in Nijmegen ten tijde van het naziregime.

De stichting tracht haar doel te bereiken door het verwerven van fondsen en door de SSN onder de aandacht te brengen van het brede publiek. De stichting heeft geen winstoogmerk.

Samenstelling van het bestuur op 31-12-2022

Ria van den Brandt, voorzitter
Willem Jan Pantus, secretaris
Monique van Hootegem, penningmeester
Rob Michels, sociale media
Leo van den Munkhof, onderzoeker
Martijn Vermeulen, educatie

adviseurs

Frank Eliëns
Pieter Hermans, gemeente Nijmegen
Willem Oosterbaan
Ruti Vardi

Aanloop

Op 8 juli 2020 heeft de Nijmeegse gemeenteraad unaniem het voorstel aanvaard voor het plaatsen van Stolpersteine in Nijmegen. Vervolgens is de Werkgroep Stolpersteine Nijmegen van start gegaan. Op 25 maart 2021 vond de eerste vergadering plaats.

De Werkgroep Stolpersteine Nijmegen is in 2021 zeven keer bijeengekomen. Tijdens deze vergaderingen heeft de werkgroep zich gebogen over verschillende onderwerpen met als doel het opzetten van een Stichting Stolpersteine Nijmegen. Hieronder een overzicht van de belangrijkste onderwerpen die aan bod zijn gekomen.

- De werkgroep heeft uitgebreid gesproken over de doelstelling van de op te richten Stichting Stolpersteine Nijmegen. Hierbij is het belangrijkste uitgangspunt dat de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog die in Nijmegen hebben gewoond en zijn gedeporteerd, worden herdacht. Daarnaast is het doel om de herinnering aan deze slachtoffers levend te houden en bewustwording te creëren bij de inwoners van Nijmegen.
- Deelname aan het kunstproject Stolpersteine, zoals geïnitieerd door Gunter Demnig (www.stolpersteine.eu).
- Er is gesproken over de samenstelling van het bestuur en wie de voorzitter zou moeten worden. Hierbij is gezocht naar een mix van mensen met verschillende achtergronden

en kwaliteiten. Uiteindelijk is er een bestuur samengesteld waarbij iedereen zijn of haar eigen specifieke rol en taak heeft.

- De werkgroep heeft zich gebogen over de vraag wie er in aanmerking komt voor een Stolperstein. Naast vermoorde en vervolgte Joden zijn dat ook andere Nijmegenaren die slachtoffer geworden zijn van het naziregime;
- Er is uitvoerig gesproken over de locatie waar de eerste Stolpersteine in Nijmegen worden gelegd. Hierbij is gezocht naar een locatie waar veel mensen langs zullen komen. Uiteindelijk is er gekozen voor vier adressen in het centrum van Nijmegen.
- De werkgroep heeft nagedacht over hoe de Stolpersteine gefinancierd moeten gaan worden en verschillende opties overwogen. Uiteindelijk is besloten om in eerste instantie te vertrouwen op donaties en fondsenwerving.
- Voor zover de kennis nu reikt, telt Nijmegen meer dan 450 slachtoffers van het naziregime. Het (laten) maken van 450 Stolpersteine komt neer op een bedrag van € 67.500. Daar komen nog de kosten voor de plaatsing van de Stolpersteine en de organisatiekosten bij. Een aanzienlijk bedrag. Bij het aanvragen van subsidies en fondsen is het vaak een vereiste dat de aanvrager een rechtspersoon is. Daarom is de Werkgroep Stolpersteine Nijmegen in de loop van 2021 getransformeerd in de Stichting Stolpersteine Nijmegen.
- De werkgroep heeft zich ook beziggehouden met het opstellen van de statuten voor de op te richten Stichting Stolpersteine Nijmegen. Hierbij zijn verschillende opties besproken en uiteindelijk is er gekozen voor een statuut waarbij de doelstelling en het bestuur van de stichting helder zijn omschreven.

Bestuursvergaderingen in 2021

Hoewel er slechts drie vergaderingen zijn gehouden, was er genoeg te bespreken en te regelen. Een van de belangrijkste zaken die aan bod kwamen, was het leggen van de eerste 16 Stolpersteine op 28 november. Er is overlegd met nabestaanden, huidige bewoners, gemeente Nijmegen en andere partijen om alles in goede banen te leiden. Helaas moest de legging vanwege de coronapandemie worden uitgesteld naar 10 april 2022.

Het bestuur van Stichting Stolpersteine Nijmegen vergaderde in 2021 drie keer, namelijk op 7 september, 5 en 22 november.

Naast de voorbereidingen voor de legging van de Stolpersteine, is er veel tijd en energie gestoken in het onderzoeken van de geschiedenis van de slachtoffers van naziterreur. Dit onderzoek leidde tot de publicatie van de lotgevallen van de slachtoffers.

Het oprichten van de Stichting Stolpersteine Nijmegen vereiste de nodige organisatorische inspanningen, zoals het opstellen van statuten, het regelen van een notariële akte en het inschrijven bij de Kamer van Koophandel. Daarnaast zijn de registratie van RSIN en UBO geregeld.

Bovendien heeft de Stichting met succes bij de gemeente Nijmegen een startsubsidie aangevraagd.

Om de Stichting te ondersteunen bij haar activiteiten en de bekendheid te vergroten, zijn er verschillende praktische zaken aangepakt, zoals het ontwerpen van een logo en huisstijl, het maken van een informatiefolder, het bouwen van een website en het regelen van sociale-media-accounts.

Bestuursvergaderingen in 2022

Het jaar 2022 was een druk en belangrijk jaar voor het bestuur van Stichting Stolpersteine Nijmegen, waarbij veel tijd en aandacht is besteed aan de organisatie van ceremonies en herdenkingsactiviteiten en het onderzoek naar de geschiedenis van de slachtoffers van naziterreur.

Het bestuur van Stichting Stolpersteine Nijmegen heeft in 2022 acht keer vergaderd, namelijk op 28 januari, 24 maart, 12 mei, 9 juni, 26 augustus, 29 september, 27 oktober en 2 december. De meeste tijd en aandacht zijn in 2022 uitgegaan naar de organisatie van de ceremonies voor het leggen van Stolpersteine op 10 april in de benedenstad en 18 november in Oost en naar het plannen van de activiteiten ter herdenking van de grote razzia op 17 november 1942.

Er was nauw overleg en afstemming met nabestaanden, huidige bewoners, Gemeentewerf (plaveisel) en sprekers (rabbijn, burgemeester, nabestaanden). Er wordt invulling gegeven aan het draaiboek en gewerkt aan een educatief programma voor scholieren.

Het bestuur heeft zich intensief ingezet om de tenaamstellingen en data op de Stolpersteine nauwkeurig te vermelden. Hiervoor hebben we overleg gevoerd met Gunter Demnig en zijn team om ervoor te zorgen dat de informatie correct wordt weergegeven. We hechten veel waarde aan deze nauwkeurigheid, omdat het bijdraagt aan het in stand houden van de herinnering aan de slachtoffers van de Holocaust.

Daarnaast was er veel aandacht voor het onderzoek naar de geschiedenis van de slachtoffers van naziterreur. De lotgevallen van deze slachtoffers zijn gepubliceerd op de websites van Stichting Stolpersteine Nijmegen en Oorlog in Nijmegen.

Een belangrijke samenwerking vond plaats met het programma Vrijheid Rijk van Nijmegen. De rol van Stichting Stolpersteine Nijmegen was prominent en belangrijk, vooral bij het vormgeven van de herdenking van de razzia op 17 november 1942.

Dankzij de subsidie Vrijheid Gelderland/Rijk van Nijmegen kon er een prachtig programma worden samengesteld ter herdenking van de razzia's in Nijmegen. Deze herdenkingsactiviteiten vonden plaats in het najaar van 2022.

Activiteiten in 2021 en 2022

Op 10 april 2022 zijn in Nijmegen de eerste zestien Stolpersteine gelegd

Op zondag 10 april 2022 zijn in de binnenstad van Nijmegen – Stikke Hezelstraat, Lange Hezelstraat en Begijnenstraat – de eerste zestien Stolpersteine gelegd. Van de ceremonie is op onze website het beeldverslag en videoverslag te bekijken. Het videoverslag (aftermovie) is ook te zien via ons YouTubekanaal.

De eerste Stolpersteine die ter hoogte van Stikke Hezelstraat 54 zijn gelegd, herinneren aan de familie Voltijn die een winkel had in 'garen, band, galanterieën en schrijfbehoeften'. Aan de overkant zijn Stolpersteine gelegd voor Helena Glaser-Egger en Hildegard Kroon die tegenover Voltijn woonden. Vervolgens zijn Stolpersteine gelegd bij de Lange Hezelstraat 41 en Begijnenstraat 11, waar de families Minco en Vrengel woonden.

Op 18 november 2022 zijn voor 27 Joodse slachtoffers Stolpersteine gelegd

In het najaar van 2022 op vrijdag 18 november zijn er voor 27 Joodse slachtoffers Stolpersteine geplaatst in de Ruisdaelstraat, de Daalsedwarsweg, de Beijensstraat, de Groesbeekseweg, de Van Slichtenhorststraat en op Mariënborg. De 27 Stolpersteine die zijn gelegd, herinneren aan de families Fraenkel, Jacob, Rosenbaum, De Marcas, Kaufman, Lifmann, Wolf, Schmoll en Tauber. Van de ceremonie is een beeldverslag en een videoverfilm gemaakt die te bekijken zijn op de website en via YouTube.

Voorafgaand aan de legging is in Nijmegen Oost een informatiefolder verspreid en is er op zondag 13 november in Proeflokaal Beij Ons een informatiebijeenkomst georganiseerd speciaal voor buurtbewoners. Leo van den Munkhof en Willem Oosterbaan vertelden de levensverhalen van de slachtoffers voor wie op 18 november een Stolperstein is gelegd.

Voorstelling 'RAZZIA' en de tentoonstelling 'Razzia 17 nov. 1942'

We initieerden de voorstelling RAZZIA en de tentoonstelling 'Razzia 17 nov. 1942' en ook bij de realisatie van zowel de voorstelling als de tentoonstelling zijn bestuursleden van SSN intensief betrokken. 'RAZZIA' is door circa 500 mensen gezien, de tentoonstelling had 4.127 bezoekers. De buitenexpositie op Plein 1944 trok eveneens veel aandacht.

Jongerenprogramma: rondwandeling, seminar en fietspodcast

SSN was nauw betrokken bij de organisatie van de rondwandelingen bij de expositie over de razzia van 17/18 november 1942 in het Huis van de Nijmeegse Geschiedenis, het seminar 'Jodenvervolging Tweede Wereldoorlog: doorwerken van het verleden' speciaal voor scholieren (@voCampus) en het ontwikkelen van de fietspodcast 'Sporen van een tragedie'.

Voordrachten, informatiebijeenkomsten, lezingen

17 mei 2022: voordracht in het Stedelijk Gymnasium over de vervolgingen in Nijmegen (Frank, Leo, Ria en Willem)

25 september 2022: voordracht in wijk Hees over de vervolgingen in Hees (Leo en Willem)

13 november 2022: informatiemiddag in Proeflokaal Beij Ons voor de wijk Nijmegen-Oost (Leo, Monique, Ria, Rob, Ruti en Willem)

17, 18 en 19 november: voordracht voor leden van de Lions Club Nijmegen voorafgaand aan de voorstelling 'RAZZIA' in het Stedelijk Gymnasium (Martijn)

21 november 2022: voordracht in Amersfoort tijdens een symposium (Leo en Willem)

22 november 2022: voordracht in Hotel Erica voor een Probusclub (Leo en Ria)

24 november 2022: groepsrondleiding door de expositie 'Razzia 17 nov. 1942' (Leo)

Publicaties

Ter herdenking van de grote razzia van 17-18 november 1942 heeft Stichting Stolpersteine Nijmegen twee boeken uitgebracht: *Maanden van angst en verschrikking* van Fritz Tauber en *Boekhouding van een ondergang* van Leo van den Munkhof en Willem Oosterbaan. De boeken zijn te koop bij Dekker van de Vegt boekverkopers en bij Boekhandel Roelants in Nijmegen. De boeken kunnen ook worden besteld via info@stolpersteine-nijmegen.nl.

Fritz Tauber. *Maanden van angst en verschrikking; Ooggetuigenverslag Nijmegen Westerbork, Amsterdam, Rotsterhaule 1942-1943*. Stichting Stolpersteine Nijmegen, 2022. Isbn 978 90 832 9560 2, € 15,00, 88 blz.

Fritz Tauber en zijn vrouw Helene Tauber-Büks waren in 1938 vanuit Oostenrijk naar Nijmegen gekomen. Ze woonden op Mariënborg 70. Fritz werkte als tekenaar-constructeur bij Willem Smit & Co's Transformatorenfabriek. In de nacht van 17 november 1942 werden ze opgepakt en naar kamp Westerbork getransporteerd. Later konden ze onderduiken in Friesland. Fritz beschreef tijdens de onderduik indringend hun lotgevallen van november 1942 tot de zomer 1943.

Leo van den Munkhof & Willem Oosterbaan. *Boekhouding van een ondergang; De razzia van 17 november 1942 in Nijmegen*. Stichting Stolpersteine Nijmegen, 2022. Isbn 978 90 832 9561 9, € 15,00, 84 blz.

In *Boekhouding van een ondergang* beschrijven Willem Oosterbaan en Leo van den Munkhof hoe het systematische proces van de Jodenvervolging in zijn werk ging, hoe de Nijmeegse politie nauw bij de uitvoering was betrokken en hoe de gemeente Nijmegen en het nazibewind de gang naar de dood in een nagenoeg gesloten boekhouding vastlegden.

Muurgedicht herdenkt grote razzia in 1942

Om de grote razzia van 17 november 1942 te herdenken schreef dichter en romanschrijver Frouke Arns in opdracht van de Stichting Stolpersteine Nijmegen het gedicht 'Razzia, november 1942'. Het is geplaatst op de glazen kubus, de ingang van de Keizer Karelgarage, aan de Van Schaeck Mathonsingel vlak bij het station in Nijmegen. Het muurgedicht is op donderdag 1 december onthuld door twee nabestaanden van Joodse slachtoffers. Station Nijmegen speelde een belangrijke rol bij de razzia in november 1942. De 196 Joodse inwoners van Nijmegen die in de nacht van 17 op 18 november in hun woningen waren opgepakt, werden de volgende dag per trein weggevoerd naar doorgangskamp Westerbork. Van daaruit werden de meesten vrijwel onmiddellijk op transport gesteld naar Auschwitz en andere vernietigingskampen. Slechts vier van hen overleefden de naziterreur.

Frouke Arns' gedicht is een literair baken ter herdenking van de slachtoffers. De onthulling vormde de afsluiting van de herdenkingsactiviteiten van Stichting Stolpersteine Nijmegen in het najaar van 2022. Dat 'Razzia, november 1942' op een publieke plaats te zien is, geeft de herdenking van de 196 Joodse slachtoffers een permanent karakter. Het muurgedicht is tot stand gekomen door de samenwerking van Stichting Stolpersteine Nijmegen en de Werkgroep Literaire Bakens Nijmegen.

* Op 25 augustus 2023 heeft het bestuur van Stichting Stolpersteine Nijmegen het jaarverslag 2021 en 2022 vastgesteld.

Razzia, november 1942

Novembernacht. Nooit meer
zullen we onbewogen kunnen kijken
naar het dwarrelend gele blad
dat de aarde met een groot
vergeten wil bedekken, nooit meer

een trein zien vertrekken
zonder te denken aan enkele reis,
aan dood spoor, mensen bijeen-
gedreven, hun slaapwarme
dromen in een te kleine tas.

Onze stadgenoten verdwenen
in de nachtmond van de wereld
met in de toekomstige menigte
iemand die sprekend op ons lijkt.
Novembernacht. Nooit meer.

Frouke Arns,
november 2022